

Madis Somelar

ÜHISKONNAÕPETUSE ÕPIK 6. KLASSILE

 maurus

Väljaandja kinnitab õpiku vastavust põhikooli riiklikule õppekavale ning haridus- ja teadusministeeriumi poolt õppekirjandusele kehtestatud nõuetele.

Madis Somelar

Ühiskonnaõpetuse õpik 6. klassile

Retsenseerinud Maie Nõmmik ja Riina Voltri
Toimetanud Mirjam Puumeister
Kujundanud Heisi Väljak, Kristjan Allik
Keeletoimetaja Piret Pöldver
Kunstnik Anu Jalas

Trükk: Print Best OÜ

ISBN 978-9949-641-21-5

Autoriõigus: Maurus Kirjastus OÜ, 2014

Teine, parandatud ja täiendatud trükk 2019

Kirjastus Maurus

Tartu mnt 74, 10144 Tallinn

Telefon 59196117

www.kirjastusmaurus.ee

tellimine@kirjastusmaurus.ee

Kõik õigused käesolevale väljaandele on seadusega kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt ega muul viisil.

Sisukord

1.	Erinevad rahvad ja nende traditsioonid	6
2.	Peamised usundid Eestis	10
3.	Inimeste võrdõiguslikkus ühiskonnas	14
4.	Eesti Euroopa kaardil.	18
5.	Ühiskond ja inimese identiteet	24
6.	Demokraatlik ühiskond	28
7.	Seadused ning neist lähtuvad õigused ja kohustused.	32
8.	Lapse õigused ja kohustused	36
9.	Riigikogu – Eesti Vabariigi parlament	40
10.	Vabariigi valitsus – riigi täidesaatev võim	44
11.	Eesti Vabariigi president	48
12.	Eesti Vabariigi kohalikud omavalitsusüksused: vallad ja linnad.	52
13.	Kokkulepete sõlmimine demokraatlikus riigis	56
14.	Kodanikuühiskond.	60
15.	Kodanikualgatuslikud ühendused.	64
16.	Kodanikualgatusel põhinev kaitseliit ja Eesti skautide ühing.	68
17.	Majandussüsteemid.	72
18.	Pere eelarve	76
19.	Aja planeerimine.	80
20.	Karjääri planeerimine	84
21.	Töökultuur ja tööetika	88
22.	Teadlik ja säästev tarbimine	92
23.	Teabe leidmine	96
24.	Autorikaitse	100
25.	Reklaam	104

Õpiku kasutajale

Kindlasti oled kuulnud, et õppeained jagunevad erinevatesse rühmadesse. Näiteks matemaatika kuulub reaalarainete hulka, eesti keel ja kirjandus on aga humanitaarained. Sel õppeaastal alustad Sa ühiskonnaõpetuse õppimist ning see aine kuulub hoopis kolmandasse rühma: sotsiaalainete sekka. Ühiskonnaõpetusega on tihedalt seotud ajalugu ja geograafia. Näiteks õpid ajalootunnis, kuidas ühiskond on kujunenud, millal ja kus tekkisid esimesed riigid ning kuidas neid valitseti. Õppides ühiskonnaõpetuses Eestis elavate erinevast rahvusest inimeste kohta, saad seda omakorda seostada geograafiatunnis käsitletuga.

Käesolev õpik jaguneb neljaks osaks: sotsiaalsed suhted; demokraatia; töö ja tarbimine ning meedia ja teave. Lisaks põnevatele teemadele on see õpik ka oma kujunduselt huvitav. Näiteks leiad küsimused ja ülesanded teksti seest, tähistatult sümboliga , ning olulisemad mõisted on lahti kirjutatud lehekülgede äärtel. Mõisteid on mitmesuguseid – põhimõistetest, nagu *demokraatia*, kuni võõraste, esmakordselt mainitud sõnadeni, nagu *defitsiit*. Samuti on õpikus viiteid erinevatele materjalidele – näiteks Eesti Vabariigi põhiseadusele, ning küsimusi ja ülesandeid, mis suunavad väljastpoolt lisamaterjale otsima.

Loodame, et leiad sellest õpikust palju uut ja huvitavat!

Qr-koodi abil on viited nutiseadmes kergesti avatavad.

1. Erinevad rahvad ja nende traditsioonid

Maailmas on ligi 200 riiki, millest üks on 24. veebruaril 1918. aastal välja kuulutatud Eesti Vabariik. Meie riigis elab umbes 1,3 miljonit inimest, kelle hulgas on rohkelt erinevaid rahvuseid. Mis teeb aga ühest rahvusest rahvuse? Kuidas mitmekesistavad erinevad kultuurirühmad meie ühiskonda?

Igäühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus

Rahvust ühendab etniline identiteet ehk rahvuslik kokkukuuluvustunne, mis võib põhineda näiteks keelel, kultuuril, usul, aga ka muudel teguritel. Suurem osa Eestis elavatest inimestest on rahvuselt eestlased – ligi 70 protsenti. Suurima rahvusvähemusrühma Eesti territooriumil moodustavad venelased, keda on umbes 25 protsenti. **Rahvusvähemuseks** nimetataksegi teatud rahvusest inimesi, keda on vastavas piirkonnas (maakonnas, riigis) põhirahvusest vähem. Lisaks eestlastele ja venelastele elab Eestis veel näiteks ukrainlasi, valgevenelasi,

soomlasi, tatarlasi, juute, lätlasi, leedukaid ja poolakaid. Seega on Eesti **paljurahvuseline riik**, kus põhirahvuseks on eestlased ning vähemusrahvusteks mitmed teised rahvad.

Selleks, et teises riigis elades ei unustataks oma kombeid, traditsioone ega keelt, võib luua erinevaid **rahvuskultuuriühinguid**. Selliseid ühinguid, mis aitavad säilitada oma kultuuri ja rahvuslikku eripära, on Eestis tänapäeval üle 300. Näiteks tegutseb Pärnus ingerisoomlaste selts, Narvas juudi kogukond ja Narva Rootsi selts. Nende ühingute eesmärk on edendada oma rahvusele iseloomulikke traditsioone ning õpetada nooremale põlvkonnale keelt ja kombeid.

Eesti Vabariik on demokraatlik ehk rahva võimuga riik, mistõttu meie põhiseaduse § 49 sätestab: „Igäühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus.“ See tähendab, et meie riigis austatakse eri rahvustesse kuuluvate inimeste õigust olla omanäoline ning säilitada oma rahvusele iseloomulik keel ning traditsioonid.

- **Nimeta oma kodukohas (või Eestis) elavaid rahvusrühmi. Kas nende inimeste eluolu erineb millegi poolest Sinu omast?**
- **Mida tähendab Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhimõte, et igäühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus? Too selle kohta kaks näidet.**

Rahvus on ajalooliselt kujunenud inimkooslus, mis põhineb ühtsel keelel, kultuuril, usul või mõnel muul identiteedi teguril.

Riik on mingil kindlal territooriumil sõltumatut võimu teostav avalik-õiguslik süsteem.

?

Erinevad kultuurirühmad mitmekesistavad ühiskonda

Ajalooliselt on Eestisse elama asunud mitmeid vähemusrahvusi, kuid paljud neist on nüüdseks meie aladelt lahkunud.

Sajandeid tagasi tulid Lääne-Eestisse ja sealsetele saartele elama rootslased, keda eesti ajaloos tuntakse **rannarootslaste** või eestirootslaste nime all. Nad kõnelesid rootsi keele eestirootsi murret. Rannarootslased elasid peamiselt Ruhnu saarel, Vormsil, Osmussaarel ja Noarootsi poolsaarel. Rannarootslastel oli omanäoline kultuur, see tähendab, et nende majade ehitamise ja põlluharimise viis, usk, talurahvakombed ja ka rahvarõivad erinesid eestlaste omadest. Kui mitu erinevat rahvust elavad lähestikku ning omavahel suhtlevad, mõjutavad nende kultuurid üksteist. Nii ongi näiteks Rootsi rahvariided mõjutanud Hiiumaa rahvariiete välimust – eeskuju võeti naabruses elavatelt

rannarootslastelt. Teise maailmasõja lõpuaastail lahkus suur osa rannarootslasi siinsetelt aladelt.

Kui Eesti alad 13. sajandil ristiusustati, tuli siia elama palju sakslasi. Aja jooksul hakati neid nimetama **baltisakslasteks** – need on sakslased, kes elavad Baltimaades. Nii mõnedki baltisakslased olid kuulsad maalikunstnikud, skulptorid, arhitektid ja Tartu ülikooli õppejõud. Nad olid sajandeid siinse maa valitsejad ja kultuuri kujundajad, näiteks on mitmete Eesti linnade hooned tugevalt mõjutatud saksa kultuurist – Tallinna vanalinn, Oleviste kirik jne. Tänapäevalgi peetakse nii mõneski Eestimaa paigas gildi- ja hansapäevi, mille juured ulatuvad keskaegsesse hansakaubandusse, kus kande roll oli jällegi sakslastel. Paljud baltisakslased – nagu rannarootslasedki – lahkusid Eestist teise maailmasõja ajal.

Praeguseni elavad aga Peipsi järve läänekaldal **vanausulised**. Vanausulised on venelased, kes ei

www.integratsioon.ee

Loe mitmekultuurilise ühiskonna kohta. Millega tegelevad rahvusvähemuste kultuuriseltsid?

Mõnedes Eesti linnades on traditsiooniks saanud tähistada hansapäevi keskaegse laada ja tolleaegse meelelahutusega.

Kultuur – kõige üldisemas mõttes inimtegevus ja selle tulemus. Kultuur hõlmab selliseid valdkondi nagu keel, traditsioonid, uskumused, kombed, teadmised, õigus, moraal jne.

Kolkja külas asuvas vanausuliste muuseumis saab tutvuda vanausuliste traditsiooniliste riiete, tarbesemete, tööriistade, raamatute ja muuga.

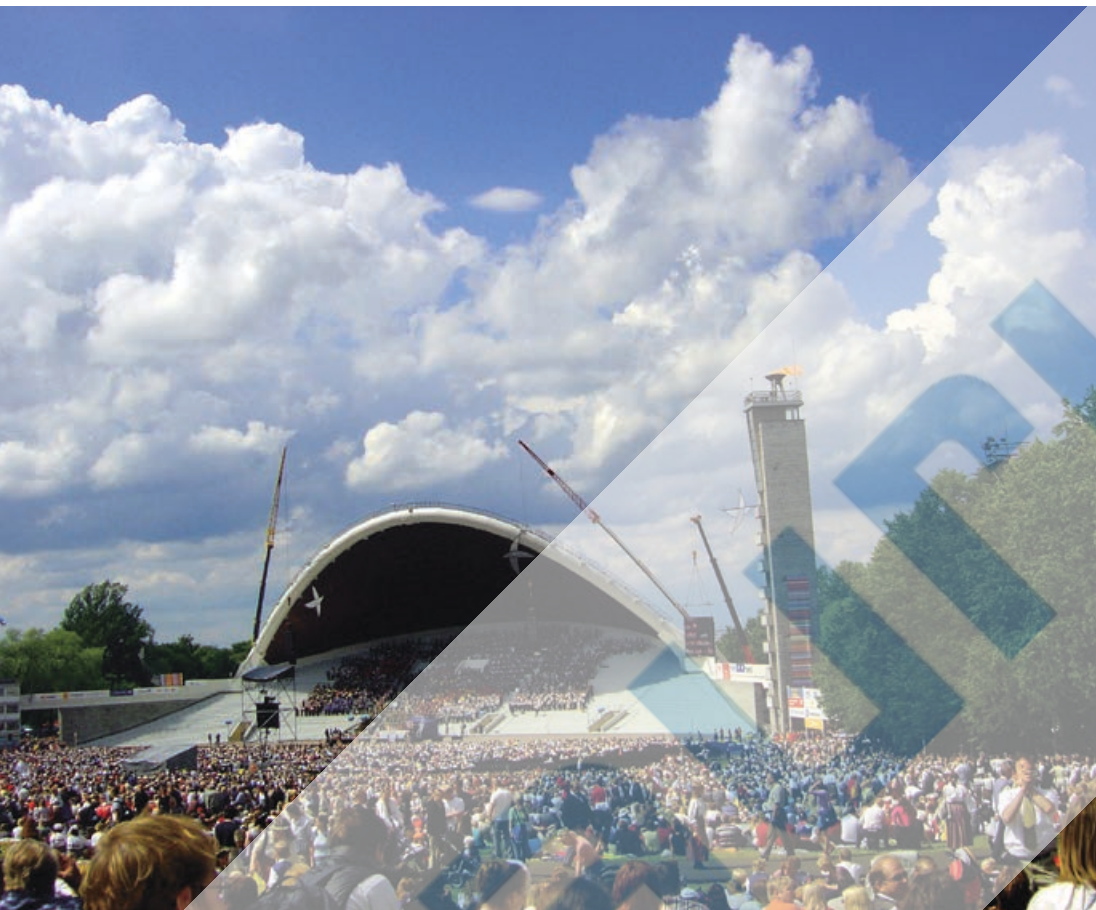
saanud 17. sajandil enam Venemaal elada, sest neid hakati usu pärast taga kiusama. Sel ajal viis Venemaa valitseja läbi usureformi ning neil, kes jäid vanale usule kindlaks, tehti elu Venemaal väga raskeks. Lõpuks oli vanausulistel tarvis leida uus elukoht. Nii jõudsidki nad meie aladele, Peipsi järve kaldale.

Eesti vanausulisi ühendab tänapäeval vanausuliste ühing. Vanausuliste kultuuriühingutes ja muuseumites näeb nende traditsioonilisi rõivaid, käsitööd, tööriistu ja majapidamisemeid. Nende jumalateenistused on omapärased – kirikuruumid on meestele ja naistele eraldi ning naisterahvad peavad kirikus oma juuksed kinni katma.

Lisaks vähemusrahvustele mõjuvad Eesti Vabariigi elanikkonna kultuurilist palet ka erinevad kultuurirühmad eestlaste endi hulgas. Näiteks on omanäoline **setode kultuuriruum** Kagu-Eestis ja **kihnu kultuur** Kihnu saarel. Esimese puhul on tuntud seto leelo ehk seto mitmehäälnelne laulutraditsioon, mis kanti 2009. aastal UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirja. UNESCO kaitse all on ka Kihnu kultuuriruum. Viimast on põhjalikult uurinud Ingrid Rüütel (tema abikaasa Arnold Rüütel oli aastatel 2001–2006 Eesti Vabariigi president).

2004. aastal liitus Eesti Vabariik **Euroopa Liiduga** ning pärast seda on erinevate vähemusrahvuste tulek

UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirjas on ka eestlaste laulu- ja tantsupidude traditsioon.

Laulupidu on osa eestlaste identiteedist ehk ühtekuuluvustundest.

Eestisse suurenenud. Meie koolides õpib üha rohkem teisest rahvusest inimesi, kellel on erinevad tõekspidamised ja arusaamad. Erinevate traditsioonide ja kommete tundmine

aitab mõista ka meile võõraste rahvaste käitumist, nende religiooni ning tavasid, ennetada võimalikke arusaamatusi ning soodustada omavahelist koostööd.

- **Selgita oma sõnadega, mida tähendab rahvus.**
- **Too näiteid erilistest kommetest või traditsioonidest oma kodukohast.**
- **Sageli teataksegi Eestit laulupeo kaudu. Mis teeb Sinu arvates laulupeost märgilise sündmuse? Mida laulupeol osalemine noortele annab?**

?

2. Peamised usundid Eestis

Eelmisest peatükist lugesid, et on oluline mõista eri rahvuste traditsioone ja kombeid. Tähtis koht ühe rahvuse kultuuris on aga kindlasti ka religioonil. Sellest peatükist saad teada, mis on maailma kaks suurimat religiooni ja milline roll on religioonil Eesti Vabariigis.

Euroopa on valdavalt kristlik piirkond

Euroopa on läbi aegade olnud suures osas **kristlik** piirkond. Kuigi **religioonil** ei ole paljude eestlaste jaoks enam sama tähendust ja mõju, mis oli sajandeid tagasi, kuulub ka Eesti kristlikku kultuuriruumi. Eesti Vabariigis kehtib tänapäeval usuvabadus – igaüks võib uskuda seda, mida soovib. Eestis puudub ka riigikirik ehk riigiga seotud ja eesõigus-tega kirik.

Me tähistame kristlikke pühaid, nagu lihavõtteid ja jõule. Suurel reedel ja jõulude ajal ei toimu koolitööd ning tihti on ka tööl käivatel inimestel siis vabad päevad. Samas pole kiriklikud pühad riigipühad ning neil päevil ei heisata riigilippu, nagu seda tehakse riigipühadel, näiteks 24. veebruaril ja 20. augustil. Jõulude ja lihavõtte ajal toimuvad jumalateenistused, mida on võimalik ka televiisorist vaadata. Nende kristlike pühade oluliseks pidamine näitab, et vaatamata usuvabadusele on meid kõige rohkem mõjutanud kristlik kultuur.

Pea igal religioonil on oma pühakoda ning pühakiri. Kristluse rajajaks oli rändjuttustaja **Jeesus**, kes tegutses 1. sajandil pKr. Jõulude tähistamisega meenutataksegi Jeesuse sündi. Algselt oli kristlik kirik terviklik ning seda nimetati **katoliku kirikuks**. 11. sajandil lõhenes see aga kaheks: kreekakatoliku ehk õigeusu kirikuks ja roomakatoliku kirikuks. Esimese kiriku pea on patriarh, teise oma Roomas elav paavst.

Kristlaste pühakoda on **kirik**. Eestis on palju kirikuid – neid hakati siinsetele aladele ehitama pärast risti-usustamist 13. sajandil. Kristlikke pühakodasid rajatakse Eestis veel praegugi. Kõik, nii roomakatoliku, õigeusu kui ka luteri kirikud on kristlikud, tegu on lihtsalt erinevate kristluse harude kirikutega. Nende kirikud näevad ka erinevad välja, seda nii väljast- kui ka seestpoolt.

Kõigi kristlaste püha raamat on **piibel**, mis koosneb vanast testamendist ja uuest testamendist. Eesti keelde tõlgiti piibel 18. sajandil.

Eestis tegutsevad näiteks ka Jehoova tunnistajatest ja

Religioon on uskumuste, tavade ja normide süsteem, mille keskmes on jumalikeks, pühadeks või üleloomulikeks peetavad jõud.

**Kreekakatoliku
ehk õigeusu
kirik**

**Roomakatoliku
kirik**

Luteri kirik

Näiteks Skandinaavia poolsaarel elavad rahvad, samuti soomlased ja eestlased on peamiselt luterlased.

Kalvinistlik kirik

Tänapäeval põhineb USA elanike religioon suuresti uusajal Põhja-Ameerikasse väljarännanud kalvinistide usulistel tõekspidamistel.

Anglikaani kirik

Näiteks Suurbritannia riigikirik on anglikaani kirik.

mormoonidest **misjonärid** ehk usulevitajad. Mõlemad usurühmad loevad end kristlasteks, kuid nende tõekspidamised on näiteks luterlaste omadest mõneti erinevad. Nii

ei tähista Jehoova tunnistajad sünnipäevasid ega riigipühasid, ei osale kaitseväeteenistuses ega laula kaasa riigi hümnile. Eestis ilmub Jehoova tunnistajate ajakiri Vahitorn.

Konstantinoopoli oikumeeniline patriarh on küll õigeusu kirikupeadest kõige tähtsam, kuid tal ei ole samasugust võimu teiste üle nagu on paavstil teiste roomakatoliku kirikupeade üle.

Rooma paavst Franciscus.

Loe lisaks: „Eesti ajaloo õpik 5. klassile. Pääsukese lend läbi ajaloo“. Maurus, 2015. Lk 54–57.

- **Mis roll on kristlikul religioonil tänapäeva Eesti Vabariigis? Kumba kristliku kiriku traditsiooniga oled Sina rohkem kokku puutunud? Miks?**
- **Kuidas tähistatakse kristlikke pühi Sinu kodus?**
- **Muistsed eestlased kummardasid enne ristiusu saabumist loodust ja esivanemate hingi. Meenuta 5. klassis õpitust, milliseid muutusi tõi endaga kaasa ristiusk meie esivanematele.**

?

Huvi korral vaata ka GIF-i nelja maailma suurima usundi ajaloolisest levikust. Kollane on hinduism, punane budism, sinine kristlus, roheline islam.

Kaaba on islami tähtsaim pühamu. Islamiusulised palvetavad viis korda päevas näoga Meka suunas, kus asub Kaaba tempel. Võimalusel peaks iga islamiusuline kord elus käima seal palverännakul.

Erinevaid religioosseid tõekspidamisi

Kiriku mõju on viimaste sajandite vältel Eesti ühiskonnas märgatavalt vähenenud. Seda põhjustas peamiselt ligi 50 aastat kestnud Nõukogude okupatsioon, mil Eesti Vabariik ei olnud iseseisev. Meie põhjanaabrite, näiteks soomlaste jaoks mängib religioon aga tunduvalt olulisemat rolli kui eestlaste jaoks.

Nõukogude võimu ajal kiusati kristlasi taga, näiteks ei tohtinud pidada jõule, osaleda jumalateenistustel ega käia leerikoolis. Nüüdseks peavad paljud eestlased end ateistideks. Ateistid on inimesed, kes eitavad Jumala olemasolu. Leidub ka agnostikuid – inimesi, kes ei ole Jumala olemasolus kindlad.

Kristluse kõrval on maailma teiseks suureks religiooniks **islam**. Islamiusulised ehk moslemid tunnistavad ainujumalana Allahit ning peavad Muhamedi tema prohvetiks ehk Jumala sõnumitoojaks. **Muhamed** on ajalooline isik, kes 7. sajandi alguses hakkas kuulutama usku ainujumal Allahisse. Kui kristlaste ajaarvamise alguseks on Jeesuse kokuleppeline sünniaasta, siis islamiusuliste ajaarvamise alguseks on aasta 622, mil Muhamed põgenes tagakiusamise tõttu Meka linnast Mediina linna ja rajas seal esimese islamiusuliste kogukonna.

Kui kristlaste püha raamat on piibel ja pühakoda kirik, siis moslemite püha raamat on **koraan** ning pühakoda **mošee**. Moslemite jaoks on oluline vaestele annetamine

ning paastumine aasta üheksandal kuul. Paastuaega nimetatakse **ramadaaniks**. Sel ajal ei tohi süüa ega juua päikesetõusu loojanguni. Võimalusel peaks iga islamiusuline käima elu jooksul ka palverännakul Mekas. Moslemite igapäevaseid palvetamisi võib näha näiteks Egiptuses või mõnel muul islamimaal – teatud heli ehk kutsungi peale alustatakse ühist palvetamist näoga Meka suunas. Kui oleme harjunud nägema kirikutes altarimaalidel Jeesust, siis islami kultuuriruumis ei tohi Muhamedi kujutada ei maalidel ega ka kuskil mujal.

Lisaks nimetatutele leidub Eesti ühiskonnas ka teiste religioonide esindajaid – näiteks budiste

ja hindusid, samuti maausulisi. **Hinduism** on maailma vanim religioon, hindudele on omane usk paljudesse jumalatesse. **Budismi** rajas umbes 500 a eKr ehk ligi 2500 aastat tagasi õpetlane Gautama, keda hakati hiljem Buddhaks nimetama. **Maausulised** aga peavad end eestlaste muinasusundi järgijateks. 2011. aastal luges end maausuliseks tuhatkond Eesti inimest.

Erinevate usundite tundmaõppimine aitab mõista eri rahvaste tõekspidamisi ja kultuuri ning ühtlasi vältida olukordi, kus võime tahtmatult riivata teist usku inimese väärtsusi. Religioossed tõekspidamised on väga isiklikud ning neisse tuleb suhtuda alati lugupidavalt.

Usund on kitsamas mõttes religioosne süsteem, mis on omane teatud rahvusele, kultuurile või inimrühmale.

Vana hiietamm Lääne-Virumaal Viru-Nigula vallas Samma külas Tammealuse hiies.

Kiigeoru ohvikivi.

- **Nimeta peamisi Eestis esindatud usundeid ning kirjelda nende kombeid.**
- **Millist rolli mängib pühakoda ehk kirik tänapäeva inimeste elus? Milline roll oli kirikul aga näiteks 13.–14. sajandil?**
- **Vaadake koos õpetajaga klassis maailmakaardilt suuremate usundite leviala. Nimeta riike, kus on levinud maailma kaks suurimat religiooni.**

?

3. Inimeste võrdõiguslikkus ühiskonnas

Oled nüüd eelnevatest peatükkidest lugenud, et ühiskonna moodustavad väga erisugused inimesed, kes kuuluvad erinevatesse rahvustesse ja kellel on erinevad arusaamad usust, ajaloost, poliitikast jne. Oleme tänapäevases Euroopa kultuuri-ruumis harjunud, et kõik inimesed on võrdsed. Kas see on aga alati nii olnud?

Ühiskond ei ole alati võrdõiguslik olnud

Vanaajal nimetati Kreekamaad Hellaseks ning muistseid kreeklasi helleniteks. Sel perioodil ei tekkinud Kreekas kogu Hellast hõlmavat ühtset riiki, vaid sealne piirkond oli jagunenud linnriikideks ehk polisteks, millest tuntumad olid Ateena ja Sparta. **Demokraatia** ehk rahva võim kujunes just Ateena linnriigis.

Tollal tähendas demokraatia, et ühiskonna, st linna ja seda ümbritseva maa-ala valitsemisest said osa võtta kõik vabad meessoost kodanikud. Ateena kodanike hulka ei loetud naisi, lapsi, orje, võõramaalastest barbareid ega teiste linnriikide – näiteks Sparta – kodanikke. Seega võib väita, et Ateena ühiskonnas ei tähendanud demokraatia veel võrdõiguslikkust.

On mõistetav, miks näiteks lapsed või võõramaalased ei saanud riigi valitsemisest osa võtta. Ka tänapäeval puudub lastel õigus osaleda riigi

valitsemises, sest nende elukogemus ning teadmised poliitikast ehk ühiskonna valitsemise kunstist pole veel küllalt suured. Võõramaalased aga ei pruugi olla riigivõimule piisavalt ustavad. Samas kui üks inimene on teise ori või kui keegi ei saa valida lihtsalt seetõttu, et ta on naine, siis **pole ühiskond võrdõiguslik**.

Vanaajast järgmine ajalooperiood oli keskaeg. Keskaegne ühiskond jagunes kolmeks **seisuseks**. Esimese seisuse moodustasid vaimulikud, teise feodaalid ehk isandalt (näiteks kuningalt) suure maatüki saanud isikud ning kolmanda seisuse talupojad ja linnainimesed. Kaks esimest seisust olid eelistatud: näiteks ei pidanud vaimulikud ja feodaalid makse maksma. Füüsilist tööd tegevatel talupoegadel tuli aga isandaid oma tööga ülal pidada ning linnas elavad inimesed pidid makse maksma seetõttu, et nad ei kuulunud vaimulike ja aadlike hulka. Nii võib väita, et ka keskaegne ühiskond polnud võrdõiguslik.

Demokraatia (rahva-
võim) on valitsemis-
vorm, mille puhul
osaleb rahvas võimu
teostamises kas otseselt
või valitud esindajate
(saadikute) kaudu.

Rootsi kuningas Gustav II Adolf (1594–1632) rajas Tartusse ülikooli. Uus kool oli mõeldud ka talupoegadele. Hoolimata sellest ei ole Rootsi-aegse ülikooli tudengite hulgast teada ühtegi eestlast (küll aga üks lätlane).

Uusajal, Rootsi kuninga Gustav II Adolphi nõusolekul 1632. aastal Tartusse rajatud ülikoolis ei õppinud kogu 17. sajandi vältel ühtegi eestlast. Eestlased olid maarahvas, kel oli siinsetest ülemkihi moodustanud sakslastest palju vähem õigusi. Näiteks kuulusid rae- ehk linnavalitsuse liikmete hulka baltisakslased, mitte aga maa põlised elanikud eestlased. Eestlastega sarnane olukord oli ka uusajal Iirimaa elavatel iirlastel, kes olid surutud lihtrahva hulka ja kelle õigusi inglased märkimisväärselt piirasid. Seega võidakse inimese õigusi kitsendada ka rahvusliku kuuluvuse ja ajaloo vältel kujunenud võimusuhte tõttu.

16. ja 17. sajandil kiusati Euroopas inimesi taga ka nende usu tõttu.

- **Miks nimetatakse Vana-Kreekat demokraatia ehk rahvavõimu sünnimaaks?**
- **Kuidas rikuti keskaegses ühiskonnas talupoegade õigusi?**
- **Too kaks näidet inimeste võrdsete õiguste rikkumise kohta tänapäeva ühiskonnas.**

Tänapäeval kehtib Eestis usuvabadus ning enamik ühiskonnaliikmeid ei hooli töökaaslase või vestluspartneri usulistest tõekspidamistest. 300–400 aastat tagasi oli aga religioonil palju suurem roll ning usu nimel oldi valmis sõdima.

Esimene piirkond maailmas, mis andis **naistele valimisõiguse**, oli Austraalia lähedal paiknev Uus-Meremaa, kus naistele anti õigus valida rahvaesindusorgani ehk parlamendi liikmeid **1893. aastal**. Meie lähinaabritest said esimesena naised valimisõiguse Soomes 1906. aastal.

Mitmes islamiriigis on naiste valimisõigus kehtestatud alles üpris hiljuti (21. sajandil). Saudi Araabias on alates 2015. aastast naistel õigus valida ja olla valitud.

Võrdõiguslikkus

on inimeste võrdsus seaduse ja kohtu ees, olenemata rassist, rahvusest, nahavärvist või muudest asjaoludest. Sooline võrdõiguslikkus tähendab naiste ja meeste võrdseid õigusi, kohustusi ja võimalusi.

?

Lydia Koidula sünninimi oli Lydia Emilie Florentine Jannsen (1843–1886).

19. sajandi eesti naisluuletajal ei olnud veel võimalust käia ülikoolis.

Võrdõiguslikkus Eestis

Eesti Vabariik rajati 24. veebruaril 1918 ning juba esimestest parlamendivalimistest 1919. aastal said osa võtta ka naised. Seega on Eesti Vabariigis algusest peale austatud naiste õigust rääkida riigiasjades kaasa. 1918. aastal iseseisvunud Eestis suhtuti lugupidavalt nii naiste kui ka teiste rahvuste õigustesse. Näiteks kehtestati 1925. aastal Eestis rahvusvähemuste kultuuriautonomia. See tähendas, et Eestis elavad vähemusrahvused, näiteks sakslased ja juudid, said rajada omale emakeelseid koole, raamatukogusid, teatreid jne.

1914–1918 aastatel toimunud esimese maailmasõja järel kasvasid naiste õigused ka muudes eluvaldkondades, näiteks tohtisid nad senisest vabamalt käia ülikoolis, töötada õpetajate ja arstidena.

20. augustil 1991. aastal taasiseisvunud Eestis kehtib põhiseadus, mis sätestab, et kedagi ei tohi **diskrimineerida** ehk kellegi õigusi ei tohi piirata rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. See tähendab, et Eestis on

Mida küll hakata peale punkarite ja taimetoitlaste, väga lühikeste või pikkade inimestega, nendega, kes minust erinevad?

Huvi korral vaadake ERR-i arhiivist saadet „Inimeseloomake: Tolerantsus“ (22.12.2005)

Saates (alates 10. minutist) räägib psühholoog Aleksander Pulver tolerantsuse teemal. Miks on nii, et vahel teistsuguseid ei sallita? „/.../ ma mõtlen, et kui minul on õigus olla, siis miks ei võiks ka teistel õigus olla sellised, nagu nad on. Siis sallivus tähendabki, et mida rohkem ma armastan iseennast, mida rohkem ma arvan, et mul on head omadused, seda lihtsam on mul taluda enda kõrval inimesi ja asju, mis on minust erinevad.“

Aga kas on ka asju, mille vastu ei saa salliv olla?

Diskrimineerimine
on inimeste ebavõrdne
kohtlemine soo, rassi
vm tõttu.

kõik inimesed seaduse ees võrdsed. Niisiis on demokraatlikus ühiskonnas olulisel kohal **sallivus** teistsuguste tavade, kommete, arvamuste, hoiakute jne suhtes.

Võrdõiguslikkuse küsimuses on Eestis praegu suurimaks murekohaks meeste ja naiste ebavõrdne palk. See tähendab, et kui naine teeb samas mahus ja samal erialal tööd, mis mees, saab ta tihti vähem palka. Avalikus sektoris ehk riigi- ja omavalitsussektoris see enamasti nii ei ole – seda ei saa juhtuda, kuna avaliku sektori palgad on riigivõimu kontrolli all. Näiteks saab meessoost

matemaatikaõpetaja sama palju palka kui naisterahvast algklassiõpetaja – seda loomulikult juhul, kui nende töökoormus on sama.

Palkade ebavõrdsus tekib eelkõige era- ehk tulundussektoris. Siinkohal saavad palju ära teha ühiskonnaliikmed ise, pidades tähtsaks inimeste õigusi. Loomulikult püüab ka riik seaduste, koolihariduse ning erinevate kampaaniate abil näidata, et inimestel on võrdsed õigused ning samaväärne töö väärib samaväärset tasu. Palk ei tohi sõltuda sellest, kas töötegija on naine või mees.

Ei palgalõhele!

- Meenuta eespool õpitut ja selgita oma sõnadega, mida tähendab rahvusvähemus.
- Kas Sinu arvates on Eesti inimesed sallivad? Too kolm näidet.
- Kas naistel ja meestel on Eestis võrdsed õigused? Põhjenda oma seisukohta.

?

4. Eesti Euroopa kaardil

Eesti kuulumine Euroopasse on seotud juba meie varasema ajalooga. 13. sajandil Eesti alad ristiusustati. Seda tegid Euroopast pärit taanlased ja sakslased, seega oleme alates 13. sajandist kristliku Euroopa osa. Selles peatükis uurime, millised rahvad on Eesti vabariigi kujunemisel olulist rolli mänginud. Milline on aga Eesti positsioon tänapäevases Euroopas?

Eestit mõjutanud rahvad

Eestit on väga palju mõjutanud **saksa kultuuriruum**. Hansakaubandus sidus meie linnad Hansa Liiduga, mille kese oli Lääne-Euroopas Saksamaal. Eelnevalt rääkisime ka sellest, et kuni 20. sajandi alguseni moodustasid siinse ülemkihi just baltisakslased. Samuti on mitmed ajaloost tuntud Tartu ülikooli õppejõud, kunstnikud jt pärit just Saksa aladelt.

Sakslaste kõrval on Eestit mõjutanud veel näiteks poolakad. Nimelt kuulus 16. sajandi lõpul Lõuna-Eesti Poola valdusse. Sel ajal tegutsesid Tartus aktiivselt jesuiidid (katoliikliku mungaorduliikmed), kes rajasid Tartusse oma kooli. Oma

kooli – Tartu ülikooli – asutasid ka rootslased. Periood, mil Eestit valitsesid Rootsi kuningad, on tuntud kui Rootsi aeg.

Varasemates peatükkides oli juttu veel ka rannarootslastest Lääne-Eestis ja Lääne-Eesti saartel, ingerisoomlastest ning vanausulistest Peipsi läänekaldal. Seega võib öelda, et meie kultuuri on mõjutanud mitmed Euroopa rahvad: rootslased, taanlased, soomlased, poolakad, sakslased jt.

Kuna Eesti asub Ida-Euroopas ning on olnud Vene keisririigi koosseisus, on meie aladel ka slaavi kultuuri mõjusid. Näiteks rajati 18. sajandi alguses Vene keisri Peeter I soovil Kadriorgu loss. Kuna Peeter soovis muuta Venemaad euroopalikumaks, siis on ka Kadrioru loss ehitatud euroopalikus barokses arhitektuuristiilis.

19. sajandi viimastel kümnenditel alustas Vene keiser Eesti alade venestamist ehk venepäraseks muutmist. Eestisse rajati mitmeid õigeusu kirikuid, millest üks tuntumaid on Tallinnas Toompeal paiknev 1900.

Peeter I valitsemisajal algas baltisaksa mõisnike õitseae. Rootsi võimu alluvuses oli sakslastest mõisnike õigusi Põhjasõja jooksul korduvalt kitsendatud. Peeter I kustutas need kitsendused ja andis privileege juurdegi. Arutlege klassis, miks suhtus Peeter I Eestimaasse sellise soojusega?

Aleksander Nevski katedraal valmis 1900. aastal. See ehitati otse Toompea lossi vastu.

aastal valminud Aleksander Nevski katedraal. Lisaks hakati sel ajal koolides õpetama vene keeles. Näiteks toimub Oskar Lutsu „Kevade“ tegevus 19. ja 20. sajandi vahetusel ning peategelasel Joosep Tootsil on hirmus raske koolis õpetatavat materjali mõista, sest õppetöö oli venekeelne. Nii saab Toots alles hiljem koolikaaslastelt teada, et maa-kerä on tegelikult ümmargune, kuna ainetunnis ta õpetaja venekeelset selgitust ei mõistnud.

Eesti Vabariigi territooriumi kujunemine

Eesti ajalugu on tugevalt mõjutanud ka mõlemad maailmasõjad.

Esimese maailmasõja ajal kuulus Eesti veel Venemaa keisririigi koosseisu, kuid siinsed poliitikud kasutasid ära Venemaa nõrgenemist ning rajasid **1918. aastal iseseisva ehk suveräänse Eestis Vabariigi**. 2. veebruaril 1920. aastal Nõukogude Venemaa ja Eesti Vabariigi vahel sõlmitud **Tartu rahulepinguga** pandi paika ka Eesti riigipiir. Praegune Eesti riik on maa-alalt ehk territooriumilt mõnevõrra väiksem, kui see oli aastatel 1920–1940. Näiteks ei kuulu Eestile enam Petserimaa, mis on nüüd Venemaa osa. Pärast Tartu rahu oli Petserimaa aga üks Eesti maakondadest ning selle vapiks oli setu kannel.

1939. aastal alanud teises maailmasõjas kaotas Eesti oma

Territoorium on piiritletud maa-ala. Riigi territoorium on kindla riigivõimu alla kuuluv maa-ala.

Vabariik on riik, kus rahvas valib riigipea (näiteks mittepäritava võimuga presidenti).

iseseisvuse ning meie riigis kehtestati Nõukogude võim. Eesti Vabariik taastas oma iseseisvuse 20. augustil 1991. aastal.

Juba 1991. aasta septembris liitus Eesti väga olulise rahvusvahelise organisatsiooniga: Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ehk **ÜRO**-ga. ÜRO eesmärk on tagada maailmas rahu ning kaitsta inimõigusi.

- ▶▶ ÜRO lipp.
- ▶ NATO lipp.

?

- **Too kaks näidet, kuidas mõni teine rahvas on mõjutanud Eesti kultuuri arengut.**
- **Miks on Tartu rahuleping Eesti ajaloos oluline?**
- **Too näide, kuidas mõjutab tänapäeval maailmas toimuv Eesti elu.**
- **Uuri internetist, mis asi on ÜRO. Tee oma sõnadega kokkuvõte.**

Tänapäevased Euroopa riigid

Maailmas on riigid enamasti kas **vabariigid** või **monarhiad**. Monarhia ja vabariigi peamine erinevus seisneb selles, et monarhia riigipea on eluaegse või päriliku võimuga ning teda nimetatakse monarhiks (näiteks kuningas, keiser, vürst, sultan), vabariikides on riigipeaks

aga president, kes üldjuhul valitakse iga mõne aja tagant uuesti.

Sõnad *kuningriik*, *monarhia* või *vabariik* ei näita alati ära, kas tegu on demokraatliku või ebademokraatliku riigiga. Selleks tuleb vaadata, kas parlamendivalimised on demokraatlikud, kas ajakirjandus on vaba, kas austatakse inimeste võrdõigusslikkust ning usuliselt toekspidamisi.

Monarhia on riigivorm, kus riigipeaks on päritava võimuga monarh.